

Amasya İlahiyat Dergisi – Amasya Theology Journal

ISSN 2667-7326 | e-ISSN 2667-6710

Aralık / December 2023, 21: 385-423

Ailede Çocuklarda ve Ergenlerde Algılanan Manevi Doyum Ölçeği (AÇAMDÖ)

Ahmet KOÇ

Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Din Eğitimi Anabilim Dalı
Assoc. Prof., İstanbul University, Faculty of Theology,
Department of Religious Education
İstanbul, Türkiye
ahmetkoc@istanbul.edu.tr
orcid.org/0000-0001-6165-4401

Muammer CENGİL

Prof. Dr., Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Din Psikolojisi Anabilim Dalı
Prof. Dr., Hitit University, Faculty of Theology,
Department of Religious Psychology
Çorum, Türkiye
muammercengil@gmail.com
orcid.org/0000-0002-5449-5251

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi /Research Article

Geliş Tarihi / Received: 2 Ağustos / August 2023

Kabul Tarihi / Accepted: 9 Ekim / October 2023

Yayın Tarihi / Published: 30 Aralık / December 2023

Yayın Sezonu / Pub. Date Season: Aralık / December

Sayı/ Issue: 21 **Sayfa /Page:** 385-423.

Atıf / Cite as: Koç, Ahmet – Cengil, Muammer. “Ailede Çocuklarda ve Ergenlerde Algılanan Manevi Doyum Ölçeği (AÇAMDÖ) [The Scale of Perceived Spiritual Satisfaction in Children and Adolescents in the Family]”. *Amasya İlahiyat Dergisi-Amasya Theology Journal* 21 (December 2023): 385-423.

<https://doi.org/10.18498/amailad.1336900>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Amasya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Amasya University, Faculty of Theology, Amasya, 05100 Turkey. All rights reserved.
<https://dergipark.org.tr/amaialad>

The Scale of Perceived Spiritual Satisfaction in Children and Adolescents in the Family

Abstract

This study aims to develop a scale to determine perceived spiritual satisfaction in children and adolescents within the family. With this scale, it seeks to contribute to the spiritual counseling and guidance services to be provided to families more efficiently and effectively. The research started with a literature review, and it was determined that no scale with proven validity and reliability was explicitly prepared to measure spiritual satisfaction in children and adolescents in the family. Starting from this point, the researchers created a question pool of 57 items, and a draft scale form was obtained by taking experts' opinions. The first implementation of the study was conducted in February 2023, and the second was conducted in April of the same year. The study group of the research consisted of children and adolescents between the ages of 9-18. The study group consists of a total of 1145 participants in the preliminary trial (n=96), first (n=605) and second applications (n=444). The Promax oblique rotation method was preferred in the Exploratory Factor Analysis (EFA) conducted with the data provided by the application; as a result of the factor analysis application removed 14 items with a loading value of less than 0.30, a negative value, and a value of less than 0.10 on different factors simultaneously from the draft form. Thus, as a result of the analysis of the first application of the research, it was determined that the factors distributed 43 items and an 8-factor structure was reached. The second application was carried out in the final stage with a separate sample group. According to the Confirmatory Factor Analysis (CFA) results, six more items were excluded from the scale, considering the above criteria. As a result of the analysis of the two applications, it was determined that the 37-item and 8-factor structure of the scale was perfectly compatible. The factors are named attachment to mother, attachment to father, devotion to family, respect for spiritual values, selfishness, responsibility, pessimism and optimism. To determine the distinctiveness of the items in the final version of the scale form, the total scores of the 444 participants who participated in the second application were ranked from highest to lowest. An independent groups t-test was conducted between the 27% upper and lower groups. As a result of the analysis, it is seen that there is a situation in favor of the upper group. This result shows that each item of the scale has a distinctive feature. As a result of EFA and CFA analyses, reliability analysis

was applied for the factors and scale that fit well. Reliability coefficients are 0.89 for the entire scale, 0.89 for the mother attachment factor, 0.83 for the father attachment factor, 0.76 for the family devotion factor, 0.91 for the respect for spiritual values factor, 0.74 for the selfishness factor, 0.81 for the responsibility for the factor, 0.72 for the pessimism factor and 0.78 for the optimism factor. These results reveal a high level of internal consistency among the items that bring the scale together; the scale consists of items with a strong relationship between them. The correlation analysis determined that the factors had a positive and significant relationship with each other. The scale consists of 37 items with a 5-point Likert-type rating feature to reveal the quality of spiritual satisfaction perceived by children and adolescents in the family and has an 8-factor structure. Eight items in the scale are written negatively, and in future studies, these items should be coded in reverse item format before analysis. The lowest score that can be obtained from this scale, which consists of 29 positive and eight negative items, is 37 and the highest score is 185. Therefore, getting 37 points on the scale indicates that the quality of spiritual satisfaction of the child and adolescent in the family is at the "I strongly disagree" level; it can be said that getting 185 points corresponds to the "I completely agree" level. As a result of all these analyses, it can be said that "The Scale of Perceived Spiritual Satisfaction in Children and Adolescents in the Family" is a valid and reliable measurement tool that reveals the spiritual satisfaction perceived by children and adolescents.

Keywords: Psychology of Religion, Spiritual Counseling, Family, Children, Adolescent, Spiritual Satisfaction, Scale Development.

Ailede Çocuklarda ve Ergenlerde Algılanan Manevi Doyum Ölçeği (AÇAMDÖ)

Öz

Bu çalışmanın amacı, aile içerisinde çocuklarda ve ergenlerde algılanan manevi doyumunu belirlemek için bir ölçek geliştirmektir. Bu ölçekle, ailelerle yapılacak olan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin daha verimli ve amacına uygun bir şekilde yürütülmesine katkı sunmak amaçlanmaktadır. Çünkü ailede çocuklarla ve ergenlerle yürütülen manevi danışmanlık hizmetinin sağlıklı olabilmesi için çocuk ve ergenler açısından ailede yaşanan problemin kaynağının ne olduğunun tespit edilebilmesi ve ona göre müdahale edilebilmesi önemlidir. Bu bakımdan ailede çocuklar ve ergenlerde algılanan manevi doyumunu ortaya

koyacak bir ölçek geliştirmeyi amaçlayan bu çalışmanın önemli olduğu söylenebilir. Ölçek çalışmasına literatür çalışması ile başlanmış, özellikle ailede çocuklarda ve ergenlerdeki manevi doyumunu ölçmek için hazırlanmış, geçerliği ve güvenilirliği kanıtlanmış herhangi bir ölçek bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu noktadan hareketle araştırmacılar tarafından 57 maddeden oluşan bir soru havuzu oluşturulmuş ve uzmanların görüşleri alınarak taslak ölçek formu elde edilmiştir. Çalışmanın birinci uygulaması 2023 yılı Şubat ayında, ikinci uygulaması ise aynı yılın Nisan ayında yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu, 9-18 yaş aralığındaki çocuklar ve ergenler oluşturmuştur. Çalışma grubu, ön deneme (n=96) ile birinci (n=605) ve ikinci uygulamalar ile birlikte (n=444) toplam 1145 katılımcıdan oluşmaktadır. Uygulamadan sağlanan verilerle yapılan Açıklayıcı Faktör Analizinde (AFA) Promax eğik döndürme yöntemi tercih edilmiştir. Faktör analizi uygulaması sonucunda, yük değeri 0,30'dan düşük olan, değeri negatif olan ve farklı faktörlerde aynı anda 0,10'dan daha az farkla değer alan 14 madde taslak formdan çıkarılmıştır. Böylece araştırmanın birinci uygulamasının analizi neticesinde 43 maddenin faktörlere uyumlu şekilde dağıldığı belirlenmiş ve 8 faktörlü bir yapıya ulaşılmıştır. Nihai aşamada ise ayrı bir örneklem grubuyla ikinci uygulama gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler ışığında yapılan faktör analizi sonuçları değerlendirilerek yük değeri 0,30'dan düşük olan, değeri negatif olan ve farklı faktörlerde aynı anda 0,10'dan daha az farkla değer alan altı madde tespit edilerek analiz dışı bırakılmıştır. Bu sebeple iki uygulamanın analizi neticesinde Doğrulayıcı Faktör Analizinin (DFA) sonuçlarına göre ölçeğin 37 maddeli ve 8 faktörlü yapısının mükemmel bir şekilde uyumlu olduğu belirlenmiştir. Faktörlere anneye bağlılık, babaya bağlılık, aileye bağlılık, manevi değerlere saygı, bencillik, sorumluluk, kötümserlik ve iyimserlik isimleri verilmiştir. Ölçek formunun son halinde yer alan maddelerin ayırt ediciliklerinin tespit edilmesi amacıyla ikinci uygulamaya katılan 444 katılımcının toplam puanları büyükten küçüğe sıralanmış ve %27 üst ve alt gruplar arasında bağımsız gruplar t testi yapılmıştır. Analiz sonucunda 37 maddenin her biri için alt ve üst grup madde ortalamaları incelendiğinde üst grup lehine bir durumun bulunduğu görülmektedir. Bu sonuç, ölçeğin her maddesinin ayırt edicilik özelliğinin bulunduğunu göstermektedir. AFA ve DFA analizleri neticesinde iyi uyum sağlayan faktörler ve ölçek için güvenilirlik analizi uygulanmıştır. Güvenirlik katsayıları ölçeğin tamamı için 0,89, anneye bağlılık faktörü için 0,89, babaya bağlılık faktörü için 0,83, aileye bağlılık faktörü için 0,76, manevi değerlere

saygı faktörü için 0,91, bencillik faktörü için 0,74, sorumluluk faktörü için 0,81, kötümserlik faktörü için 0,72 ve iyimserlik faktörü için 0,78 olarak tespit edilmiş olup bu sonuçlar ölçeği bir araya getiren maddeler arasında yüksek düzeyde bir iç tutarlılığın olduğunu, yani ölçeğin aralarında güçlü ilişki bulunan maddelerden meydana geldiğini ortaya koymaktadır. Korelasyon analizinde faktörlerin birbirleriyle pozitif ve anlamlı ilişkiye sahip oldukları tespit edilmiştir. Ölçek, ailede çocukların ve ergenlerin algıladığı manevi doyumun niteliğini ortaya çıkarmak amacıyla 5'li Likert tipi derecelendirme özelliğindeki 37 maddeden oluşmakta olup, 8 faktörlü bir yapıya sahiptir. Ölçekteki sekiz madde olumsuz olarak yazılmış olup, gelecek araştırmalarda bu maddeler analiz öncesinde ters madde biçiminde kodlanmalıdır. 29 olumlu ve 8 olumsuz maddeden oluşan bu ölçekten alınabilecek en düşük puan 37 ve en yüksek puan ise 185'tir. Dolayısıyla ölçekten 37 puan alınmasının ailede çocuğun ve ergenin manevi doyumun niteliğinin "Hiç katılmıyorum" düzeyine; 185 puan alınmasının ise "Tamamen katılıyorum" düzeyine karşılık geldiği söylenebilir. Tüm bu analizlerin neticesinde "Ailede Çocuklarda ve Ergenlerde Algılanan Manevi Doyum Ölçeği (AÇAMDÖ)"nin çocuklar ve ergenler tarafından algılanan manevi doyumunu ortaya koyan geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Manevi Danışmanlık, Aile, Çocuk, Ergen, Manevi Doyum, Ölçek Geliştirme.

Giriş

Aile kurumu, bireyin içinde doğup büyüdüğü ve toplumsallaşmasının kazanıldığı ilk ve temel kurum olması açısından gerek birey gerekse toplum için son derece önemlidir. Bu yüzden anne-baba ve çocuklarla birlikte sağlıklı bir aile, toplumu ayakta tutan dinamiklerin başında gelmektedir. Aile kurumunun biyolojik, psikolojik, sosyal ve ekonomik olmak üzere dört temel işlevi vardır. Bu dört temel işlev bağlamında sağlıklı ailenin fonksiyonlarını şu şekilde sıralayabiliriz: Duyguların paylaşılması, duyguların anlaşılması, bireysel farklılıkların kabullenilmesi, ilgi ve sevgi duygularının gelişmiş olması, iş birliği, mizah, yaşamı devam ettirmek ve güvenlik için gerekli ihtiyaçların giderilmesi, problem çözme, kapsamlı bir felsefi düşünme becerisi, takdir

duygularının ifade edilmesi, etkili iletişim, kaliteli bir şekilde zaman geçirme, maneviyat ve zorlu yaşam olaylarıyla başa çıkma becerisine sahip olma. Bu fonksiyonların birkaçının ya da tamamının yerine getirilemediği aileler ise sağlıklı aile olarak kabul edilebilir.

Bu çalışmanın amacı, aile içerisinde çocuklarda ve ergenlerde algılanan manevi doyumu belirlemek için bir ölçek geliştirmektir. Bu ölçekle ailelerle yapılacak olan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin daha verimli ve amacına uygun bir şekilde yapılandırılmasına katkı sunmak amaçlanmaktadır. Ailelerdeki çocuk ve ergenlerle yürütülen manevi danışmanlık hizmetinin sağlıklı yürütülebilmesi için çocuk ve ergenler açısından da ailede yaşanan problemin kaynağının ne olduğunun tespit edilebilmesi ve ona göre müdahale edilmesi önemlidir. Danışman ancak bu şekilde bir özgürlük ve güven ortamı kurarak aile bireylerinin birbirlerine karşı da açık olmalarını sağlar.¹ Ülkemizde ailede çocuklar ve ergenlerde algılanan manevi doyum ile ilgili bir ölçek bulunmadığı için ölçeğimiz bu yönüyle önemli bir çalışmadır ve başta manevi temelli aile danışmanlığı sürecinde olmak üzere akademik ve psikolojik çalışmalarda/araştırmalarda önemli bir boşluğu dolduracaktır.

Yapılan çalışmalar, bireyin kişiliğinin oluşumunda hem çocukluk döneminde hem de ergenlik döneminde ebeveyn tutumunun önemli olduğunu ortaya koymaktadır.² Ebeveyn ve çocukların tutumları arasındaki benzerliklerin farklılıklardan fazla olması da bu durumun bir göstergesi olarak kabul edilmektedir.³ Başarılı aile ilişkileri çocukların mutlu ve yapıcı bireyler olmasına hizmet ederken başarısız aile ilişkileri ise mutsuz ve başarısız bireyler olmalarına neden olmaktadır.⁴ Hayatın olağan akışı içerisinde ölüm, ebeveyn boşanması vb. travmatik olaylar aile yapısında bozulmalara, bu ise bireyleşme sürecinde çocukların ve

¹ Zuhâl Ağılkaya Şahin, *Manevi Bakım ve Danışmanlık* (İstanbul: Marmara Akademi Yayınları, 2017), 373.

² R. L. Johnstone, *Religion in Society; A Sociology of Religion* (New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2004), 72.

³ Clifford T. Morgan, *Psikolojiye Giriş*, çev. Sibel Karakaş – Rükzan Eski (Konya: Eğitim Kitabevi, 2009), 374-375.

⁴ Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994), 134.

ergenlerin sorunlar yaşamasına neden olmaktadır. Bu sebeple güvene dayalı aile ilişkileri bireyin gelişimi açısından son derece önem arz etmektedir. Çocuk ilk olarak aile içerisinde toplumsallaşmaya başlar. Sağlıklı bir şekilde toplumsallaşarak öz kimliğini kazanamayan bireyler ise benlik gelişiminde duraksama ve yabancılaşma duygusu yaşayabilmektedir.⁵ Kişinin ergenlik döneminde yaşayacağı olumsuz olaylar ömür boyu karar alma mekanizması üzerinde olumsuz bir etkiye neden olabilmektedir. Bu etkinin temelinde yaşanan olumsuz olayların ergen ile ebeveyn ilişkisi üzerinde oluşturabileceği olumsuzluktan kaynaklandığı söylenebilir.⁶ Bu bağlamda ebeveyn ile çocuk ve ergen arasında yaşanan sorunların temelinde manevi ihtiyaçların bir veya birkaçının karşılanmamış olması yatabilir. Ailelerin bu manevi ihtiyaçlarını şu şekilde ifade edebiliriz: sevgi ihtiyacı, sadakat ihtiyacı, sabır ihtiyacı, şükür ihtiyacı, affetme/affedilme ihtiyacı, iyimserlik ihtiyacı, diğerkâmlık ihtiyacı, adalet ihtiyacı, ailede ölüm olgusuyla baş edebilme ihtiyacı, zorlu yaşam olaylarını anlamlandırma ihtiyacı ve yalnızlıkla baş edebilme ihtiyacı.⁷ Ölçek maddeleri oluşturulurken de literatürde yer bulan bu ihtiyaçlar temel alınmıştır.

1. Yöntem

1.1. Ölçek Geliştirme Süreci

Ölçek çalışmasına başlamadan önce literatür taraması yapılmış, çocuk anababa ilişki ölçeği,⁸ ebeveyn-çocuk ilişkisi ölçekleri,⁹ çocuklar için

⁵ Gürsen Topses, *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi* (İstanbul: Nobel Yayınları, 2006), 182.

⁶ Diane N. Lye, "Adult Child-Parent Relationships", *Annual Review of Sociology* 22 (1996), 79-102.

⁷ Sema Karagöz – Emine Gümüş Böke, *Aile ve Dini Rehberlik Merkezlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmeti*, Ed. Sevede Düzgüner – Ali Ayten (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 60-68.

⁸ Ege Akgün – Binnur Yeşilyaprak, "Çocuk Anababa İlişki Ölçeği Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13/24 (Aralık 2010) 44-53.

⁹ Berna Aytaç vd., "Ebeveyn-Çocuk İlişkisi Ölçeği Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması", *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 25/3 (2018), 209-221; Didem Saygı, *Ebeveyn-Çocuk İlişkisi Ölçeği'nin Türkçe'ye Uyarlanması ve Anne-Çocuk İlişkisinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (İstanbul Örnekleme)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011); Halil Uzun – Gülen Baran,

aile ilişkileri ölçeği,¹⁰ anne-baba-çocuk iletişimi değerlendirme ölçeği,¹¹ şeklindeki önceki ölçek çalışmaları ile konu hakkında yapılmış bilimsel çalışmalar¹² incelenmiştir. Nitekim ölçek geliştirme çalışmaları halihazırdaki bir ölçeğin uyarlanması şeklinde olabileceği gibi özgün bir ölçeğin geliştirilmesi şeklinde de olabilir.¹³ Literatür taramasının ardından mevcut ölçekler içerisinde özellikle ailede çocuklarda ve ergenlerdeki manevi doyumu ölçmek için hazırlanmış, geçerliliği ve güvenilirliği kanıtlanmış herhangi bir ölçek bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda gerek akademik gerekse psikolojik çalışmalarda ailede çocuklarda ve ergenlerde algılanan manevi doyumun önemli bir ihtiyaç olduğu ve geliştirilecek yeni ölçeğin de bu boşluğu dolduracağı düşüncesinden hareketle “ailede çocuklarda ve ergenlerde algılanan manevi doyum ölçeği” başlıklı bir ölçek geliştirilmesinin uygun olacağına karar verilmiştir. Ölçek geliştirme prosedürü genel anlamda şu şekildedir: Aday ölçek formunun hazırlanması, uzman görüşlerine başvurulması, kapsam geçerliğinin tespit edilmesi, kapsam geçerlik oranlarının ve indekslerinin belirlenmesi ve nihai formun oluşturulması.”¹⁴ Taslak

“Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeğinin Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Olan Babalar İçin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi* 2/3 (2015), 30-40.

¹⁰ Selen Demirtaş-Zorbaz – Fidan Korkut-Owen, “Çocuklar İçin Aile İlişkileri Ölçeği'nin Geliştirilmesi”, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 4/39 (2013), 58-67.

¹¹ Nalan Arabacı – Esra Ömeroğlu, “Anne- Baba- Çocuk İletişimi Değerlendirme Aracı'nın (ABCİDA) Geliştirilmesi: Geçerlik Güvenirlik Çalışması”, *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 4/7, (2016), 1-21.

¹² Gülüşan Göcen, “Qualitatively Exploring the Relationship among Gratitude, Spirituality and Life Satisfaction in Turkish-Muslim Children”, *Spiritual Psychology and Counseling* 1/2 (2016), 189-208; Hayati Tetik, “Anne Baba Tutumları ve Ailede Çocuğun Dini Gelişimi”, *Universal Journal of Theology* 5/2 (Aralık 2020), 135-171; Fatih Özkan, “Ailenin Dini Tutum ve Davranışlarının Çocuğun Dini Tutum ve Davranışlarına Etkisi: Diyarbakır Örneği”, *Mizanü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi* 7 (Aralık 2018), 63-109.

¹³ Fatma Yeşim Karakoç – Levent Dönmez, “Ölçek Geliştirme Çalışmalarında Temel İlkeler”, *Tıp Eğitimi Dünyası* 13/40 (2014), 39-49.

¹⁴ Halil Yurdugül, “Ölçek Geliştirme Çalışmalarında Kapsam Geçerliği İçin Kapsam Geçerlik İndekslerinin Kullanılması”, *XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi 1* (2005), 771.

formun belirlenmesinin ardından ise ön deneme ve uygulamalarla analiz aşaması yürütülür.¹⁵

Bu araştırmada, literatür taramasından sonra 57 sorudan oluşan bir soru havuzu araştırmacılar tarafından hazırlanmış ve ölçek geliştirme ve psikoloji alanında uzman dört bilim insanından maddeler hakkında “açıklık, gereklilik ve özgünlük” açısından görüşleri talep edilmiştir. Uzmanların görüşleri doğrultusunda çıkarılmasına gerek duyulan bir madde olmadığına karar verilmiş ancak on beş madde üzerinde düzeltmeler yapılmıştır. Ardından taslak formun ön deneme uygulaması yapılmıştır. Akabinde öneriler doğrultusunda düzenlemeler yapılan taslak formun uygulaması gerçekleştirilmiştir. Ön deneme aşamasında taslak form, ailelerdeki çocuklardan ve ergenlerden oluşan 96 kişilik bir gruba uygulanmıştır. Ön denemede elde edilen verilere yapılan analizlerde katılımcılar tarafından anlaşılmayan herhangi bir madde olmadığı belirlenmiş ve araştırmanın uygulama aşamasına geçilmiştir. Bu aşamada maddelerin katılımcı tarafından anlaşılıp anlaşılmadığını ortaya koyan form için ön deneme grubundan elde edilen verilere yönelik istatistiksel bir analiz değil içerik analizi yapılması tercih edilmiştir.

Araştırmanın birinci uygulaması 605 çocuk ve ergen ile yürütülmüştür. 57 maddeden meydana gelen form farklı demografik özelliklere sahip katılımcılara ulaştırılmıştır. Uygulamanın ardından uygulanan Açıklayıcı Faktör Analizinde (AFA) Promax eğik döndürme yöntemi tercih edilmiştir. Promax eğik döndürme yönteminin tercih edilme sebebi ise faktörlerin birbirleriyle ilişkili olduğu düşüncesidir. Çünkü faktörlerin birbiriyle ilişkili olması düşünüldüğünde Promax'in tercih edilmesi önerilmektedir.¹⁶ Gerçekleştirilen faktör analizinin ardından, yük değerleri 0,30'dan düşük olan, değeri negatif olan ve değişik faktörlerde aynı anda değer alan 14 madde taslak formdan çıkarılmıştır. Bunun ardından birinci uygulamanın analizi neticesinde 43 maddenin faktörlere uyumlu şekilde dağıldığı belirlenmiş ve 8 faktörlü bir yapıya ulaşılmıştır.

¹⁵ Adnan Erkuş, *Psikolojide Ölçme ve Ölçek Geliştirme I: Temel Kavramlar ve İşlemler* (Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2021), 25-64.

¹⁶ Şener Büyüköztürk, “Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 32/32 (2002), 476-477.

Son aşamada ise başka bir örneklem grubuyla ikinci uygulama yapılmıştır. Zira ölçek geliştirmede iyi modele ancak farklı örneklem gruplarıyla çalışılarak ve farklı faktör yapıları denenerek ulaşılabileceği ifade edilmektedir.¹⁷ Bu aşamada taslak form, birinci uygulamadaki katılımcılardan farklı olan 444 kişilik bir gruba sunulmuştur. Elde edilen verilere yapılan faktör analizi sonucunda, yük değerleri 0,30'dan düşük olan, değeri negatif olan ve değişik faktörlerde aynı anda değer alan altı madde tespit edilerek analiz dışı bırakılmıştır. Çünkü "binişik maddelerin ayrı faktörlerde ortaya koydukları ilişki düzeyi aralığının 0,10'dan düşük olması halinde maddenin analizden çıkartılması" önerilmektedir.¹⁸ Bu sebeple iki uygulamanın analizi sonucunda formun son halinde 37 maddeli ve 8 faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Ardından veriler Doğrulamalı Faktör Analizine (DFA) tabi tutulmuştur. Bulgular bölümünde detaylı biçimde anlatıldığı üzere DFA sonuçlarına göre ölçeğin 37 maddeli ve 8 faktörlü yapısının mükemmel bir uyum sağladığı görülmüştür.

1.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubu, çalışmanın ön deneme ile birinci ve ikinci uygulamalarında yer alan 9-18 yaş aralığındaki toplam 1145 katılımcıdan oluşmaktadır. 6-10 yaş orta çocukluk (okul çağı), 11-13 yaş son çocukluk, 12-18 yaş ise ergenlik dönemi olarak ele alınmaktadır.¹⁹ Araştırmamızı 9 yaş ile başlatmamızın nedeni bu yaş ve üzeri çocukların ölçek sorularını anlayabilecek ve sağlıklı bir şekilde cevaplayacak yeterliliğe sahip olma durumudur. Ön deneme için 96, AFA'nın yapıldığı birinci uygulama için 605, DFA'nın yapıldığı ikinci uygulama için ise 444 katılımcıdan elde edilen veriler kullanılmıştır. Her iki uygulamada da bu sayılardaki katılımcılarla çalışılmasının nedeni, taslak formdaki maddelerin yaklaşık olarak en az on katı örneklem grubunun amaçlanmasıdır. Bunun sebebi ölçeğin geliştirilmesi aşamasında ve sonrasında ortaya çıkabilecek hataların farkına varılabilmesi için belli sayıda kişiye uygulanması önem

¹⁷ Duygu Güngör, "Psikolojide Ölçme Araçlarının Geliştirilmesi ve Uyarlanması Kılavuzu", *Türk Psikoloji Yazıları* 19/38 (2016), 108.

¹⁸ Şener Büyüköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı* (Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2020), 135.

¹⁹ Gürsen Topses, *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006), 50.

arz etmektedir. Bu sebeple katılımcı sayısının formda bulunan madde sayısının beş-on katı arasında olması önerilmektedir.²⁰ AFA ve DFA için verilerin elde edildiği katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1’de sunulmuştur:

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler		AFA		DFA	
		N	%	N	%
Cinsiyet	Kız	357	59,0	245	55,1
	Erkek	248	41,0	199	44,9
Yaş	9-12 yaş arası	88	14,5	79	17,8
	13-15 yaş arası	209	34,6	179	40,3
	16-18 yaş arası	308	50,9	186	41,9
Öğrenim durumu	İlkokul	29	4,8	24	5,4
	Ortaokul	134	22,1	139	31,3
	Lise	442	73,1	281	63,3
Maddi durum	Düşük	46	7,6	30	6,7
	Orta	524	86,6	373	84,0
	Yüksek	35	5,8	41	9,3
Kardeş durumu	Ailenin tek çocuğuyum	26	4,3	36	8,1
	Bir kardeşim var	197	32,6	164	36,9
	İki kardeşim var	227	37,5	131	29,5
	Üç ve daha fazla kardeşim var	155	25,6	113	25,5
Aile yapısı	Anne-babamla yaşıyorum (Çekirdek Aile)	503	83,1	368	82,9
	Anne-babam ve aile büyükleriyle beraber yaşıyorum (Geniş Aile)	79	13,1	39	8,6

²⁰ Abdullah Can, *SPSS ile Bilimsel Araştırma Süresince Nicel Veri Analizi* (Ankara: Pegem Akademi, 2016), 319; Robert F. Devellis, *Ölçek Geliştirme Kuram ve Uygulamalar*, ed. Tarık Totan (Ankara: Nobel Yayınları, 2014), 157.

Anne ya da babanın birisiyle yaşıyorum (Anne-baba ayrı)	23	3,8	37	8,5
TOPLAM	605	%100	444	%100

Çalışma grubunun özelliklerine bakıldığında araştırmanın ailede çocuklarda ve ergenlerde manevi doyum durumunu ortaya koyabilecek bir katılımcı grubuyla gerçekleştirildiği görülmektedir. Zira kız ve erkek katılımcıların sayılarının birbirine yakın oranlarda olduğu, yaş gruplarının 13-18 arasında yoğunlaştığı, öğrenim durumu bakımından lise gruplarında katılımcı sayılarının artış gösterdiği, maddi durumların ise orta düzey olarak kabul edildiği belirlenmiştir. Bu özelliklerdeki çalışma grubunun ailelerdeki çocukların ve ergenlerin manevi doyum durumunu ortaya koyabilecek bir profili temsil ettiği söylenebilir. Katılımcıların demografik özelliklerine aile yapısı açısından bakıldığında, kardeşi olmayan katılımcının çok az olduğu, bir-iki-üç ve daha fazla kardeşi olma açısından katılımcı sayılarının dengeli bir dağılım gösterdiği ve katılımcıların büyük çoğunluğunun çekirdek aile olarak da ifade edilen anne-babasıyla beraber yaşamlarını devam ettirdikleri tespit edilmiştir. Bu özellikler, geliştirilen ölçeğin ailelerdeki çocukların ve ergenlerin görüşlerine göre çocuk ve ergenlerin ailede algıladıkları manevi doyumunu ortaya koymak amacıyla uygulanabileceğini ortaya koymaktadır. Ölçek geliştirmede uygulama aşamasında ölçeğin performansının güçlü olması için örneklemin hedef kitleyi temsil etmesi son derece önemlidir. Bu sebeple araştırmanın AFA aşamasında katılımcıların farklı demografik özellikleri bağlamında maksimum çeşitlilik örnekleme tercih edilmiş; DFA aşamasında ise bir önceki aşamada ortaya çıkan sonucun farklı bir katılımcı grubu üzerinde uyum gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla benzeşik örnekleme tercih edilmiştir. Bu dağılımlar incelendiğinde çalışmada maksimum çeşitliliğin sağlanabilmesi için örneklem grubunun farklı özellikler taşıyan demografik gruplardan seçilmesine özen gösterildiğini söyleyebiliriz.

1.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmanın birinci uygulaması 2023 yılı Şubat ayında, ikinci uygulaması ise aynı yılın Nisan ayında çevrim içi yöntemle yürütülmüştür. Etik izin alındıktan sonra çalışmaya katılma konusunda gönüllü olan toplam 1145 kız ve erkek ile araştırma yürütülmüştür.

Ölçeğin geçerliğini belirlemek için AFA ve DFA yapılmıştır. Güvenirliğini belirlemek için iç tutarlığı ortaya koyan Cronbach'ın Alfa değerine bakılmış ve faktörler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için de Pearson korelasyonu katsayısı incelenmiştir. AFA ve güvenilirlik analizleri için SPSS 26 paket programı, DFA için ise AMOS 22 paket programı kullanılmıştır. Veri setinin faktör analizine uygunluğunu tespit etmek için ölçeğin faktör analizinde korelasyon matrisi oluşturulmuş olup Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Barlett testleri uygulanmıştır. Faktörlerin oluşturulmasında, özdeğer istatistiği ve yamaç grafiğinden yararlanılmış, toplam varyansın her bir faktörce açıklanan yüzdesine bakılmış, ters görüntü korelasyon matrisi incelenmiştir. Faktörleri yorumlama ve adlandırmada kullanışlı olması bakımından Promax eğik döndürme tekniğine başvurulmuştur. Faktör sayısı belirlenirken özdeğerin 1'den büyük olmasına, açıklanan varyans oranının yüksek olmasına ve yamaç grafiğine bakılmıştır. Ölçeğin güvenirliliğini tespit etmek için Cronbach'ın Alfa (iç tutarlılık) değerine; maddelerin ölçtükleri nitelikler bakımından maddelerin ayırt ediciliğini ortaya koymak amacıyla ise madde toplam korelasyonlarına ve faktörler arasındaki korelasyonlara bakılmıştır.

1.4. Ölçeğin Derecelendirme Sistemi

Katılımcılardan ailelerdeki çocuk ve ergenlerin algıladığı manevi doyumun niteliğini ortaya çıkarmak amacıyla kendilerine 5'li Likert tipi derecelendirme aracılığıyla sunulan maddeleri ne düzeyde benimsediklerini belirlemeleri talep edilmiştir. Örneğin "Annemin en yakınumdaki kişi olduğumu hissederim.", maddesi için "Hiç katılmıyorum." (1), "Nadiren katılıyorum." (2), "Kısmen katılıyorum." (3), "Çoğunlukla katılıyorum." (4), "Tamamen katılıyorum." (5) seçenekleri katılımcılara sunulmuştur. Ölçekteki sekiz madde olumsuz olarak yazılmış olup, gelecek araştırmalarda bu maddeler analiz öncesinde ters madde biçiminde kodlanmalıdır. 29 olumlu ve 8 olumsuz maddeden oluşan bu ölçekten alınabilecek en düşük puan 37 ve en yüksek puan ise 185'tir. Dolayısıyla ölçekten 37 puan alınmasının ailede çocuğun ve ergenin manevi doyumun niteliğinin "Hiç katılmıyorum" düzeyine; 185 puan alınmasının ise "Tamamen katılıyorum" düzeyine karşılık geldiği söylenebilir.

2. Bulgular

Çalışmamızın bu bölümünde ölçeğimizin geçerlik ve güvenilirlik analizine ait teknik detaylar ile elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

2.1. Geçerlik Analizi

Geçerlik analizinde birinci aşama, çalışmada elde edilen verilerin faktör analizine uygun olup olmadığını tespit etmek için Bartlett Küresellik Testi ve KMO Örneklem Yeterlik Testinin yapılmasıdır. KMO Örneklem Yeterlik Testi'nden elde edilen değerler 0,80 ve yukarısında ise mükemmel; 0,70-0,80 arasında ise iyi; 0,60-0,70 arasında ise orta; 0,50-0,60 arasında ise kötü; 0,50'den aşağıda ise kabul edilemez düzey" şeklinde değerlendirilmektedir.²¹ Bu araştırmada ulaşılan verilere uygulanan KMO testi sonucunda değer 0,86 olduğu; Bartlett testi sonucunda X^2 değerinin ise anlamlı olduğu belirlenmiştir [$X^2=10168,34$; $p=0,00$]. Bu değerler araştırmada yararlanılan örneklem büyüklüğünün faktör analizine uygunluk açısından mükemmel düzeyde olduğunu ortaya koymaktadır.

2.2. Açıklayıcı Faktör Analizi

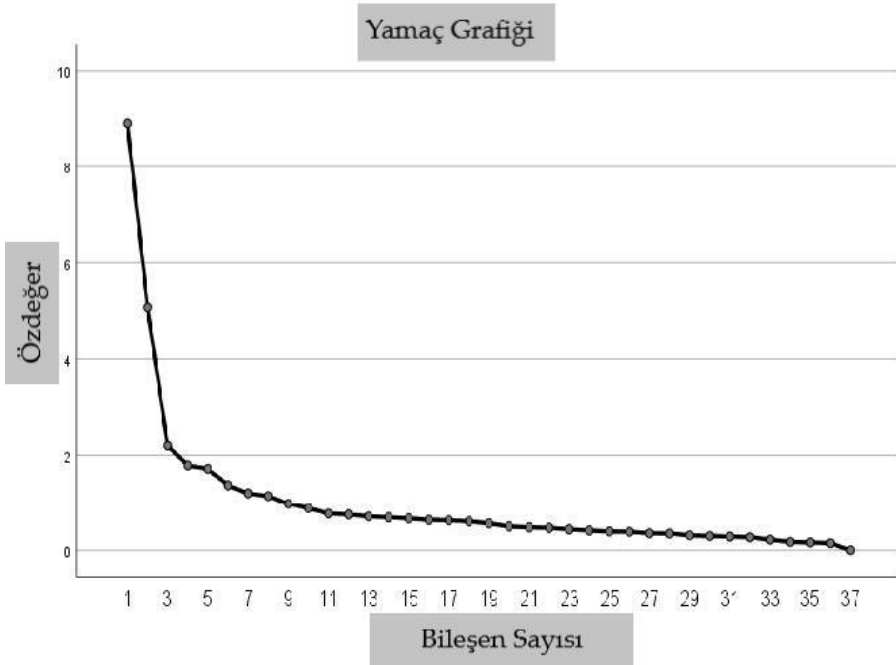
Örneklem büyüklüğünün faktör analizine uygun olduğunun tespit edilmesinin ardından verilerin analizinde "temel bileşenler analizi" tekniği gerçekleştirilmiştir. "Temel bileşenler analizi bir değişken azaltma ve anlamlı kavramsal yapılara ulaşmayı amaçlayan, uygulamada en sık ve yaygın olarak kullanılan, okunması kolay bir istatistiksel tekniktir".²² Bu aşamada ölçeğin faktör sayısını belirlemek amacıyla yamaç grafiğine bakılmış, öz değerler ve açıklanan varyans oranları incelenmiştir. Şekil 1'deki yamaç grafiğine bakıldığında eğimin bir ve ikinci faktörden sonra hızlı bir düşüş sergilediği ve sekizinci noktadan başlayarak düzleştiği; ayrıca nokta aralıkları incelendiğinde de özdeğeri 1'den büyük sekiz faktörün oluştuğu tespit edilmiştir. Yamaç grafiği paralel analiz ile beraber değerlendirildiğinde sekizinci faktörden sonra diğer faktörlerin

²¹ E. Serra Yurtkoru vd, *Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi* (İstanbul: Beta Basım Yayın, 2018), 80.

²² Büyüköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, 135; İsmail Seçer, *Psikolojik Test Geliştirme ve Uyarlama SPSS ve LISREL Uygulamaları* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2018), 13-14.

paralel bir seyir içinde olduğu ve anlamlı faktör sayısının sekiz olarak sonlandığı ifade edilebilir.²³ Yamaç grafiği Şekil 1’de gösterilmiştir:

Şekil 1: Ailede Çocuklarda ve Ergenlerde Algılanan Manevi Doyum Ölçeğine Ait Yamaç Grafiği.

Yamaç grafiğine bakılmasının ardından faktör yük değerlerini belirlemek için “Component Matrix” tablosu incelenmiş ve ölçeğin 1’den fazla boyuttan oluştuğu tespit edildiğinden rotasyon işleminin yapılması kararlaştırılmıştır. Rotasyon işleminde promax rotation (eğik döndürme) tekniği tercih edilmiştir. Rotasyon işlemi neticesinde ulaşılan özdeğerler, faktör yükleri, açıklanan varyans ve toplam varyans değerleri tablo 2’de verilmiştir:

Tablo 2: Açıklanan Toplam Varyans Tablosu

²³ Duygu Koçak vd. “Faktör Sayısının Belirlenmesinde Map Testi, Paralel Analiz, K1 ve Yamaç Birikinti Grafiği Yöntemlerinin Karşılaştırılması”, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 13/1 (2016), 345.

Bileşen	Başlangıç Özdeğer			Yüklenen Faktörlerin Karelerinin Dağılımı			Rotasyon Sonrası Dağılım
	Toplam	Varyans %	Birikimli %	Toplam	Varyans %	Birikimli %	Toplam
1	8,91	24,09	24,09	8,91	24,09	24,09	7,53
2	5,07	13,70	37,80	5,07	13,70	37,80	4,45
3	2,20	5,95	43,76	2,20	5,95	43,76	4,69
4	1,78	4,83	48,59	1,78	4,83	48,59	4,46
5	1,71	4,64	53,23	1,71	4,64	53,23	3,48
6	1,37	3,70	56,94	1,37	3,70	56,94	4,66
7	1,20	3,25	60,19	1,20	3,25	60,19	3,71
8	1,14	3,09	63,29	1,14	3,09	63,29	4,28
9	0,98	2,65	65,95				
10	0,88	2,39	68,34				
11	0,77	2,08	70,43				
12	0,75	2,03	72,46				
13	0,71	1,92	74,38				
14	0,69	1,86	76,25				
15	0,66	1,80	78,06				
16	0,63	1,72	79,78				
17	0,62	1,69	81,48				
18	0,60	1,64	83,12				
19	0,56	1,52	84,64				
20	0,50	1,35	85,99				
21	0,48	1,30	87,29				
22	0,47	1,26	88,56				
23	0,43	1,18	89,75				
24	0,41	1,12	90,87				
25	0,39	1,06	91,94				

26	0,38	1,04	92,98
27	0,35	0,96	93,95
28	0,35	0,94	94,89
29	0,31	0,84	95,74
30	0,30	0,81	96,55
31	0,28	0,77	97,33
32	0,27	0,73	98,07
33	0,22	0,60	98,67
34	0,17	0,47	99,14
35	0,16	0,44	99,59
36	0,14	0,40	99,99
37	0,00	0,00	100,00

Birinci ana uygulamada elde edilen verilere yapılan AFA analizinde yük değeri 0,30'dan düşük olan, değeri negatif olan ve değişik faktörlerde aynı anda değer alan 14 madde tespit edilerek analiz dışı bırakılmıştır. İkinci uygulamasında ise hem değeri negatif olan hem de değişik faktörlerde ilişki düzey aralığı 0,10'nun altında kalacak şekilde birden fazla faktörde yer alan altı madde ölçekten çıkarılmıştır. Tekrarlanan döndürme işlemleri neticesinde 37 maddenin özdeğeri 1'in üstünde olan sekiz faktörde toplandığı ve bu sekiz faktörün ölçeğin toplam varyansının %63,29'unu açıkladığı görülmüştür. Hem birinci faktörün açıkladığı varyansın toplam varyansa oranının %50'yi geçmemiş olması sebebiyle²⁴ hem de faktörlerin her birinin birer boyut olarak ölçekte var olmasının ölçeğin teorik yapısına daha uygun olması nedeniyle çok faktörlü bir yapı tercih edilmiştir. Zira çocuk ve ergenlerin ailede algıladıkları manevi doyumun anne ve baba sevgisi, aileye bağlılık, sorumluluk, iyimserlik, güven gibi pek çok boyutu bulunmaktadır. Bir ölçeğin yapı geçerliliğinin sağlanmasında faktör analizi ve analiz neticesinde farklı boyutların

²⁴ M. Murat Yaşlıoğlu, "Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulayıcı Faktör Analizlerinin Kullanılması", *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi* 46 (2017), 77.

oluşması anlamlıdır.²⁵ Nitekim tek faktörlü bir yapının tercih edildiği bir ölçek kullanılarak yapılacak araştırmada ailede çocuklarda ve ergenlerde manevi doyumun hangi yönünün yüksek/olumlu şekilde değerlendirildiği hangi yönünün ise düşük/olumsuz şekilde değerlendirildiğinin tespiti tam olarak yapılamayacaktır. Bu bağlamda elde edilen varyans oranında toplamın 2/3'lük oranda elde edilen faktör sayısının önemli olduğu, teorik anlamda faktörlere isim verilmesinde ve aralarında ilişki kurulmasında zorluk çekilmiyorsa tercihin çoklu faktörden oluşan bir yapıda olması tavsiye edilmektedir.²⁶ Ayrıca faktörlerin varyansa bulunduğu katkı ile ilgili olarak "varyansın yüzdesi her bir faktörün toplam varyansa ne kadar katkıda bulunduğunu ortaya koyar ve açıklanan varyansın %40 ile %60 arasında olması ideal olarak kabul edilir. Ayrıca varyans oranlarının yüksek çıkması ise ölçeğin faktör yapısının da güçlü olduğunu gösterir" şeklinde konu açıklanmaktadır.²⁷ Bu çalışmada açıklanan varyansın %63,29 çıkması faktör yapısının gücünü göstermektedir. Bu açıklamalar doğrultusunda çoklu faktör yapısının "Ailede Çocuklarda ve Ergenlerde Algılanan Manevi Doyum Ölçeği (AÇAMDÖ)" için uygun olduğu kanaatine varılmıştır.

Faktör analizinin ardından elde edilen "Döndürülmüş Bileşen Matrisi (Rotated Component Matrix)" değerleri Tablo 3'te verilmiştir. Bu değerler sekiz faktörden oluşan ölçeğin geçerli bir yapıda olduğunu göstermektedir.

Tablo 3: Bileşenler Matrisi (Component Matrix)

No	Madde	1	2	3	4	5	6	7	8
1	Annemin en yakınımdaki kişi olduğunu hissederim.	0,92							

²⁵ Seval Erden İmamoğlu – Betül Aydın, "Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeğinin Geliştirilmesi", *Psikoloji Çalışmaları*, 29 (2009), 47.

²⁶ Büyüköztürk, "Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı", 479.

²⁷ Ezel Tavşancıl, *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2014), 45.

2	Annem ile yaşadığımız sorunlarda, sorunun çözümü noktasında onun adil olduğunu düşünürüm.	0,87
3	İhtiyaç duyduğumda annemin desteğini her zaman yanımda hissederim.	0,82
4	Annem kendisiyle yaşadığımız sorunlarda sabırla çözüm üretir.	0,64
5	Yaşamış olduğum zorlukları aşmamda annemin desteğini her zaman yanımda hissederim.	0,62
6	Annemin benimle dayanışma içinde olduğunu hissederim.	0,59
7	Annem yaptığım katkılardan dolayı bana teşekkür eder.	0,56
8	Annemin bana değer verdiğini hissederim.	0,54
9	Annem hatalarım karşısında affedicidir.	0,51

10	Babam kendisiyle yaşadığımız sorunlarda sabırla çözüm üretir.	0,90
11	Yaşamış olduğum zorlukları aşmamda babamın desteğini her zaman yanımda hissedirim.	0,83
12	Babam ile yaşadığımız sorunlarda, sorunun çözümü noktasında onun adil olduğunu düşünürüm.	0,68
13	Babam yaptığım katkılardan dolayı bana teşekkür eder.	0,60
14	İhtiyaç duyduğumda babamın desteğini her zaman yanımda hissedirim.	0,58
15	Babamın bana değer verdiğini hissedirim.	0,52
16	Aile bireyleriyle aramızda güçlü bir bağ vardır.	0,73
17	Aile bireylerinin en yakınimdaki kişi olduğunu hissedirim.	0,69
18	Aile üyelerinin bana değer verdiğini hissedirim.	0,67

19	İhtiyaç duyduğumda aile bireylerinin desteğini her zaman yanımda hissedirim.	0,61
20	Ailenin tüm üyeleri beni sever.	0,57
21	Annemin manevi değerlerime saygı duyduğunu düşünürüm.	0,98
22	Babamın manevi değerlerime saygı duyduğunu düşünürüm.	0,98
23	Aile bireylerinin manevi değerlerime saygı duyduğunu düşünürüm.	0,74
24	Annemin kendi ihtiyaçlarını benim ihtiyaçlarımdan daha önde tuttuğunu düşünürüm.	0,78
25	Babamın kendi ihtiyaçlarını benim ihtiyaçlarımdan daha önde tuttuğunu düşünürüm.	0,75
26	Aile bireylerinin her birinin kendi ihtiyaçlarımı benim ihtiyaçlarımdan önde tuttuğunu düşünürüm.	0,75

27	Ailemizde maddi gereksinimlerimizin dikkate alınmadığını hissedirim.	0,52
28	Annem ailemizle ilgili sorumluluklarını yerine getirir.	0,95
29	Babam ailemizle ilgili sorumluluklarını yerine getirir.	0,83
30	Babamın varlığı bana güven verir.	0,68
31	Babam hayata karamsar bakar.	0,74
32	Annem hayata karamsar bakar.	0,69
33	Tüm aile bireyleri hayata karamsar bakar.	0,68
34	Ailemde kendimi yalnız hissedirim.	0,52
35	Annem yaşadığımız zorlukların geçici olduğuna inanır.	0,92
36	Babam yaşadığımız zorlukların geçici olduğuna inanır.	0,83
37	Tüm aile bireyleri yaşadığımız zorlukların geçici olduğuna inanır.	0,61

“Ekstraksiyon Yöntemi: Temel Bileşen Analizi.”

“Döndürme Metodu: Kaiser Normalizasyonu ile Promax.”

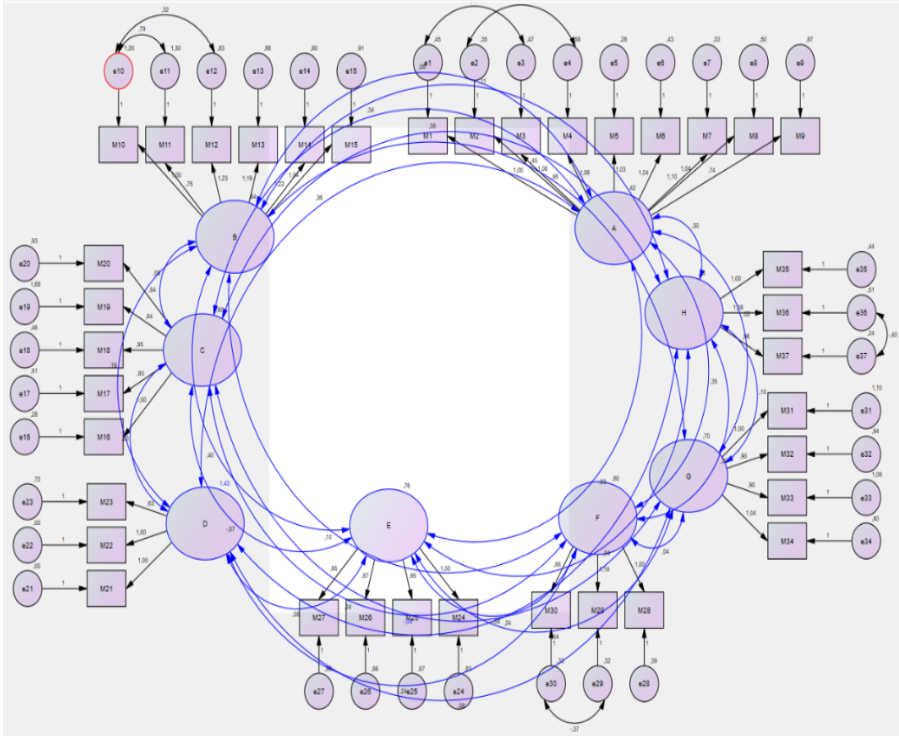
“a. Döndürme 7 yinelemede birleşti.”

Ölçek toplamda 37 maddeden oluşmakta olup, bu maddelerin 29’u olumlu, 8’i olumsuz madde olarak yazılmıştır. Gelecek araştırmalarda bu sekiz madde (Tablo 3’teki 24, 25, 26, 27, 31, 32, 33, 34. maddeler) analiz öncesinde ters madde biçiminde kodlanmalıdır. Yapılan faktör analizinin ardından birinci faktörün 9 maddeden oluştuğu ve yük değerlerinin 0,92 ile 0,51 arasında değiştiği, ikinci faktörün 6 maddeden oluştuğu ve yük değerlerinin 0,90 ile 0,52 arasında değiştiği, üçüncü faktörün 5 maddeden oluştuğu ve yük değerlerinin 0,73 ile 0,57 arasında değiştiği, dördüncü faktörün 3 maddeden oluştuğu ve yük değerlerinin 0,98 ile 0,74 arasında değiştiği, beşinci faktörün 4 maddeden oluştuğu ve yük değerlerinin 0,78 ile 0,52 arasında değiştiği, altıncı faktörün 3 maddeden oluştuğu ve yük değerlerinin 0,95 ile 0,68 arasında değiştiği, yedinci faktörün 4 maddeden oluştuğu ve yük değerlerinin 0,74 ile 0,52 arasında değiştiği ve sekizinci faktörün 3 maddeden oluştuğu ve yük değerlerinin 0,92 ile 0,61 arasında değiştiği belirlenmiştir. Maddelerin içeriklerine bakılarak birinci faktöre “anneye bağlılık”, ikinci faktöre “babaya bağlılık”, üçüncü faktöre “aileye bağlılık”, dördüncü faktöre “manevi değerlere saygı”, beşinci faktöre “bencillik”, altıncı faktöre “sorumluluk”, yedinci faktöre “kötümserlik” ve sekizinci faktöre ise “iyimserlik” isminin verilmesi kararlaştırılmıştır. Araştırmada faktör yük değerlerinin 0,98-0,51 arasında çıkmış olması, geliştirilen ölçeğin “aralarında yüksek düzeyde ilişki olan maddelerden oluşan yapı geçerliğine sahip bir ölçek olduğu” şeklinde yorumlanabilir. Zira “bir analizde genel olarak, işaretine bakılmaksızın 0,60 ve üstü yük değeri yüksek; 0,30-0,59 arası yük değeri orta düzeyde büyüklükler olarak tanımlanabilir ve değişken çıkartmada dikkate alınır.”²⁸ Buna göre ölçeğin aralarında yüksek düzeyde ilişkiye sahip maddelerden meydana geldiği ve yapı geçerliğini temin edebilecek özellikte bir ölçek olduğu söylenebilir.

²⁸ Büyüköztürk, “Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı”, 474.

2.3. Doğrulayıcı Faktör Analizi

Çalışmanın ikinci uygulamasını yaptıktan sonra ulaşılan verilerin DFA'sını gösteren yol şeması Şekil 2'de verilmiştir:

Şekil 2: Doğrulayıcı Faktör Analizi Yol Şeması

Yeni örneklem grubundan elde edilen verilerin AFA'da beliren çoklu faktör yapısına uygunluğu AMOS programı kullanılarak yapılan DFA ile incelenmiştir. Şekil 2'de gösterildiği şekilde DFA ile elde edilen bütün değerlerin 0,30'dan büyük olduğu, dolayısıyla ölçekten çıkartılması gerekli bir maddenin olmadığı belirlenmiştir. Ayrıca faktörler arası ilişki düzeyinin 0,36 ile 0,76 arasında değer aldığı ve faktörlerin orta/yüksek seviyede birbirini açıkladıkları görülmüştür. Analiz raporunda program tarafından önerilen bazı modifikasyonlar yapılarak yapı daha uyumlu hale getirilmiştir. Modifikasyon uygulanırken uyumu düşüren değişkenler saptanmış, artık değerler arasındaki kovaryansı yüksek

olanlar için yeni kovaryanslar bulunmuştur. Zira “model analizi neticesinde uyum indeksleri beklenen sonucu vermediyse, teorik yapıya bağlı kalmak koşulu ile, modelin uyumunu geliştirmek için modifikasyona ihtiyaç duyulabilir, böylece değişkenler arasındaki ilişki daha uyumlu hale getirilebilir.”²⁹ Bu kapsamda olumlu kişilik özellikleri faktöründeki Şekil 2’de gösterilen maddeler arasında program tarafından önerilen modifikasyonlar sayesinde ölçekte beklenen uyum daha iyi sağlanmıştır. Buna göre anneye duyulan ihtiyacı ortaya koyan madde 1 ve 3, anne ile yaşanan sorunlarda annenin adil ve sabırlı olmasına odaklanan madde 2 ve 4, baba ile yaşanan sorunlarda babanın adil, sabırlı ve destekleyici olmasını ortaya koyan madde 10, 11 ve 12, babanın sorumluluk alması ve güven vermesini ifade eden madde 29 ve 30 arasında kurulan ilişkinin teorik açıdan da uyumlu olduğu; buna bağlı olarak yapılan modifikasyonların sadece model uyumu için aynı zamanda teorik çerçeveyi de güçlendirdiği söylenebilir. Modifikasyon yapılan maddelerin her iki alt boyutla da ilişkili olduğu, yapılan bu değişiklikten sonra değişkenler arasındaki ilişkinin daha uyumlu hale geldiği görülmüştür

Modifikasyonun ardından elde edilen modele ait değerlerin kabul edilebilir limitler içinde yer aldığı, ölçeğin sekiz faktörlü yapısının bu analiz sonucunda doğrulandığı görülmüştür. DFA ile elde edilen uyum indeksleri Tablo 4’te sunulmuştur:

Tablo 4: Doğrulayıcı Faktör Analizi Uyum İndeksi Sonuçları

Uyum İndeksi	Mükemmel Düzey	Kabul Edilebilir Düzey	Sonuç	Değer
X^2/sd	$0 \leq X^2/df \leq 2$	$2 \leq X^2/sd \leq 3$	2,08	Mükemmel
RMSEA	$0,00 \leq RMSEA \leq 0,05$	$0,05 \leq RMSEA \leq 0,08$	0,04	Mükemmel
SRMR	$0,00 \leq SRMR \leq 0,05$	$0,05 \leq SRMR \leq 0,10$	0,07	Kabul edilebilir
CFI	$0,95 \leq CFI \leq 1,00$	$0,90 \leq CFI \leq 0,95$	0,93	Kabul edilebilir

²⁹ Mustafa Aytaç – Burcu Öngen, “Doğrulayıcı Faktör Analizi ile Yeni Çevresel Paradigma Ölçeğinin Yapı Geçerliliğinin İncelenmesi”, *İstatistikçiler Dergisi: İstatistik ve Aktüerya* 5/1 (2012), 17.

IFI	0,95≤IFI≤1,00	0,90≤IFI≤0,95	0,93	Kabul edilebilir
TLI / NNFI	0,95≤TLI≤1,00	0,90≤TLI≤0,95	0,92	Kabul edilebilir
PGFI	0,95≤PGFI≤1,00	0,50≤PGFI≤0,95	0,73	Kabul edilebilir
PNFI	0,95≤PNFI≤1,00	0,50≤PNFI≤0,95	0,78	Kabul edilebilir

Tablo 4'te görüldüğü üzere, Ki kare değeri $X^2=1240,78$, Serbestlik Derecesi (sd)=595, Anlamlılık değeri (p)=0,00; $(X^2/sd)=2,08$, Tahmin Hatalarının Ortalamasının Karekökü (RMSEA)=0,49, Standartlaştırılmış Hata Kareleri Ortalamasının Karekökü (SRMR)=0,07, Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (CFI)=0,93, Fazlalık Uyum İndeksi (IFI)=0,93, Turker-Lewis İndeksi veya Normlaştırılmamış Uyum İndeksi (TLI/NNFI)=0,92, Sıkı İyilik Uyum İndeksi (PGFI)=0,73 ve Sıkı Normlaştırılmış Uyum İndeksi (PNFI)=0,78 şeklindedir. Bu değerler, AFA'da oluşan 8 faktörlü 37 maddeli yapının mükemmel/kabul edilebilir derecede uyumlu olduğunu ortaya koyan değerlerdir. Özellikle DFA'da ilk incelenen değerler olan X^2 'nin $(1240,78/595=2,08)$ ve RMSEA=0,04 olması, bu değerlerin mükemmel uyum gösterdiğinin kanıtı şeklinde yorumlanabilir. Çünkü " X^2 değerinin 2'nin altında olması³⁰ ile RMSEA değerinin 0,00 ile 0,05 arasında olması"³¹ mükemmel bir uyum sağlandığını; ölçekteki diğer değerlerin de kabul edilebilir düzeylerde gerçekleşmesi ölçek yapısının iyi uyum sağladığını göstermektedir.³²

Bir ölçekte bulunan maddelerin, o özelliğe sahip olanla olmayanı ayırt edebilecek özelliği taşıma niteliğine sahip olması gerekir. Ölçeğin bu özelliğinin belirlenmesi için maddelerden düşük ve yüksek puan alan katılımcıların verileri karşılaştırılır. Ölçek formunun son halinde yer alan maddelerin ayırt ediciliklerinin tespit edilmesi amacıyla ikinci uygulamaya katılan 444 katılımcının toplam puanları büyükten küçüğe

³⁰ Theresa J. B. Kline, *Psychological Testing A practical Approach to Design and Evaluation* (CA: SAGE Publications, 2005).

³¹ Michael W. Browne – Robert Cudeck, "Alternative Ways of Assessing Model Fit", *Testing Structural Equation Models*, ed. K. A. Bollen – J. S. Long (Beverly Hills, CA: Sage, 1993).

³² Barbara G. Tabachnick – Linda S. Fidell, *Using Multivariate Statistics* (New York: Allyn and Bacon, 2007).

sıralanmış ve %27 üst ve alt gruplar arasında bağımsız gruplar t testi yapılmıştır. Ayırt edicilik puanları Tablo 5'te yer verilmiştir.

Tablo 5: Alt-Üst Gruplar İçin Uygulanan T Testi Sonuçları

Madde	Grup	N	\bar{X}	SD	T	P
M1	Üst Grup	120	4,74	0,601	8,75	0,00**
	Alt Grup	120	3,70	1,157		
M2	Üst Grup	120	4,76	0,430	8,64	0,00**
	Alt Grup	120	3,78	1,170		
M3	Üst Grup	120	4,70	0,528	8,16	0,00**
	Alt Grup	120	3,70	1,234		
M4	Üst Grup	120	4,64	0,646	8,88	0,00**
	Alt Grup	120	3,53	1,216		
M5	Üst Grup	120	4,82	0,410	8,20	0,00**
	Alt Grup	120	3,89	1,165		
M6	Üst Grup	120	4,59	0,601	8,70	0,00**
	Alt Grup	120	3,53	1,188		
M7	Üst Grup	120	4,68	0,502	9,69	0,00**
	Alt Grup	120	3,57	1,158		
M8	Üst Grup	120	4,59	0,716	7,74	0,00**
	Alt Grup	120	3,57	1,262		
M9	Üst Grup	120	4,24	0,917	5,97	0,00**
	Alt Grup	120	3,43	1,165		
M10	Üst Grup	120	4,10	0,920	13,67	0,00**
	Alt Grup	120	2,17	1,246		
M11	Üst Grup	120	4,16	0,935	12,82	0,00**
	Alt Grup	120	2,38	1,203		
M12	Üst Grup	120	3,68	1,175	10,66	0,00**
	Alt Grup	120	2,03	1,209		
M13	Üst Grup	120	3,79	1,144	11,90	0,00**
	Alt Grup	120	2,05	1,122		
M14	Üst Grup	120	3,48	1,202	12,07	0,00**
	Alt Grup	120	1,78	0,965		
M15	Üst Grup	120	3,53	1,174	9,27	0,00**
	Alt Grup	120	2,13	1,164		
M16	Üst Grup	120	4,83	0,443	5,83	0,00**
	Alt Grup	120	4,08	1,336		
	Üst Grup	120	4,76	0,635		

M17	Alt Grup	120	3,98	1,405	5,56	0,00**
M18	Üst Grup	120	4,67	0,665	6,30	0,00**
	Alt Grup	120	3,84	1,270		
M19	Üst Grup	120	4,59	0,783	8,01	0,00**
	Alt Grup	120	3,49	1,283		
M20	Üst Grup	120	4,47	0,829	8,96	0,00**
	Alt Grup	120	3,21	1,296		
M21	Üst Grup	120	4,43	0,796	10,65	0,00**
	Alt Grup	120	2,98	1,250		
M22	Üst Grup	120	4,42	0,795	10,59	0,00**
	Alt Grup	120	2,98	1,250		
M23	Üst Grup	120	4,40	0,911	8,75	0,00**
	Alt Grup	120	3,17	1,246		
M24	Üst Grup	120	2,82	1,402	3,85	0,00**
	Alt Grup	120	2,17	1,205		
M25	Üst Grup	120	2,87	1,402	4,88	0,00**
	Alt Grup	120	2,05	1,180		
M26	Üst Grup	120	3,18	1,339	5,77	0,00**
	Alt Grup	120	2,28	1,061		
M27	Üst Grup	120	2,99	1,350	6,81	0,00**
	Alt Grup	120	1,91	1,100		
M28	Üst Grup	120	4,40	0,803	9,25	0,00**
	Alt Grup	120	3,18	1,207		
M29	Üst Grup	120	4,38	0,971	7,77	0,00**
	Alt Grup	120	3,21	1,328		
M30	Üst Grup	120	4,32	0,860	8,13	0,00**
	Alt Grup	120	3,28	1,094		
M31	Üst Grup	120	3,37	1,322	7,94	0,00**
	Alt Grup	120	2,08	1,178		
M32	Üst Grup	120	2,74	1,417	6,47	0,00**
	Alt Grup	120	1,73	0,950		
M33	Üst Grup	120	3,60	1,155	10,00	0,00**
	Alt Grup	120	2,16	1,077		
M34	Üst Grup	120	3,03	1,408	6,50	0,00**
	Alt Grup	120	2,00	1,021		
M35	Üst Grup	120	4,35	0,785	8,69	0,00**
	Alt Grup	120	3,18	1,255		

M36	Üst Grup	120	4,22	1,006	8,47	0,00**
	Alt Grup	120	2,93	1,320		
M37	Üst Grup	120	4,40	0,749	8,38	0,00**
	Alt Grup	120	3,37	1,122		

p<0,00

Tablo 5'te ölçek için yapılmış olan alt-üst grup madde ayırt edicilik analizi sonucunda 37 maddenin her biri için alt ve üst grup madde ortalamaları incelendiğinde üst grup lehine bir durumun bulunduğu görülmektedir. Elde edilen bu sonuçlar ölçeğin her maddesinin ayırt edicilik özelliğinin bulunduğunu göstermektedir.

2.4. Güvenirlilik Analizi

AFA ve DFA analizleri neticesinde uyum düzeyi yüksek olan 8 faktörden ve 37 maddeden oluşan ölçeğimiz için güvenilirlik analizi uygulanmıştır. Güvenirlilik analizinde ölçeğin iç tutarlılığını ortaya koyan Cronbach'nın Alfa değerlerinin ne düzeyde olduğuna yani ölçek maddelerinin homojen bir yapı arz edip etmediğine bakılmıştır. Tablo 6'da ölçeğin tamamının ve sekiz alt faktörünün Cronbach'nın Alfa değerleri ve maddelerin total korelasyonları görülmektedir:

Tablo 6: Faktörlerin Güvenirlilik Analizi

Faktör	Madde Sayısı	Cronbach'nın Alfa	Madde Toplam
Anneye bağlılık	9	0,89	0,74-0,43 arası
Babaya bağlılık	6	0,83	0,69-0,53 arası
Aileye bağlılık	5	0,76	0,68-0,41 arası
Manevi değerlere saygı	3	0,91	0,91-0,66 arası
Bencillik	4	0,74	0,58-0,48 arası
Sorumluluk	3	0,81	0,83-0,55 arası
Kötümserlik	4	0,72	0,53-0,50 arası
İyimserlik	3	0,78	0,80-0,55 arası
Ailede Çocuklarda ve Ergenlerde Algılanan Manevi Doyum Ölçeği (Tüm maddeler)	37	0,89	0,56-0,41 arası

Tablo 6 incelendiğinde, Cronbach'ın Alfa güvenilirlik katsayıları ölçeğin tamamı için 0,89, anneye bağlılık faktörü için 0,89, babaya bağlılık faktörü için 0,83, aileye bağlılık faktörü için 0,76, manevi değerlere saygı faktörü için 0,91, bencillik faktörü için 0,74, sorumluluk faktörü için 0,81, kötümserlik faktörü için 0,72 ve iyimserlik faktörü için 0,78 olarak bulunmuştur. Bu değerler ölçek maddeleri arasında yüksek derecede bir iç tutarlılığın olduğunu, yani ölçeğin maddeleri arasında güçlü ilişki bulunduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü "sosyal bilimler alanında uygulanacak bir testin güvenilirlik katsayısının 0,70 ve daha yüksek olması, test puanlarının güvenilirliği için yeterli" biçiminde yorumlanmaktadır.³³ Ayrıca maddelerin kendi aralarında ne derece tutarlılık arz ettiğini ortaya koymak üzere uygulanan madde analizinin sonucunda, madde toplam korelasyonlarının 0,91-0,41 arasında belirlenmesi ölçeğin maddelerinin tutarlı ve ayırt edici nitelikte olduğunu ifade etmektedir. Çünkü "bir araştırmada madde toplam korelasyonu 0,30'un üzerinde olan maddelerin iç tutarlılığının bir göstergesi" olarak kabul görülmektedir.³⁴ Bu sonuçlar araştırmada geliştirilmiş olan ölçeğin tümünün ve sekiz faktörünün güvenilir olduğunu göstermektedir.

2.5. Korelasyon Analizi

Ölçeğin korelasyon analizi değerleri Tablo 7'de görülmektedir. Bu tablo bize ölçekte yer alan sekiz faktör arasında yer alan ilişkinin yönünü ve seviyesini göstermektedir.

Tablo 7: Faktörler Arasında İlişkiyi Gösteren Korelasyon Analizi

		Anneye Bağlılık	Babaya Bağlılık	Aileye Bağlılık	Manevi Değerlere Saygı	Bencillik	Sorumluluk	Kötümserlik	İyimserlik
Anneye Bağlılık	Pearson	1	,17**	,59**	,49**	-	,56**	0,04	,48**
	Anlamlılık		0,00	0,00	0,00	0,43	0,00	0,37	0,00
Babaya Bağlılık	Pearson	,17**	1	,23**	,16**	,42**	,16**	,49**	,18**
	Anlamlılık	0,00		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

³³ Yurtkoru vd, *Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi*, 89.

³⁴ Büyükköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, 183.

Aileye	Pearson	,59**	,23**	1	,56**	-	,40**	0,02	,42**
Bağlılık	Anlamlılık	0,00	0,00		0,00	0,50	0,00	0,66	0,00
Manevi	Pearson	,49**	,16**	,56**	1	0,05	,29**	0,05	,24**
Değerlere	Anlamlılık	0,00	0,00	0,00		0,21	0,00	0,26	0,00
Bencillik	Pearson	-	,42**	-	0,05	1	-	,53**	0,06
	Anlamlılık	0,43	0,00	0,50	0,21		0,32	0,00	0,15
Sorumluluk	Pearson	,56**	,16**	,40**	,29**	-	1	0,03	,34**
	Anlamlılık	0,00	0,00	0,00	0,00	0,32		0,51	0,00
Kötümserlik	Pearson	0,04	,49**	0,02	0,05	,53**	0,03	1	,13**
	Anlamlılık	0,37	0,00	0,66	0,26	0,00	0,51		0,00
İyimserlik	Pearson	,48**	,18**	,42**	,24**	0,06	,34**	,13**	1
	Anlamlılık	0,00	0,00	0,00	0,00	0,15	0,00	0,00	
	N	444	444	444	444	444	444	444	444

p<0,01

Tablo 7, ölçekte bulunan bütün faktörler arasında orta seviyede, pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü "korelasyon katsayısının, mutlak değer olarak 0,50'nin altında olması düşük düzeyde, 0,50 ile 0,70 arasında olması orta düzeyde, 0,70'nin üstünde olması ise yüksek düzeyde bir ilişki olduğu" şeklinde kabul edilmektedir.³⁵ Ölçeği oluşturan faktörler arasındaki ilişkinin yönü ve düzeyine detaylı şekilde bakıldığında elde ettiğimiz sonuçlar şu şekildedir:

Birinci faktör olan anneye bağlılık faktörünün aileye bağlılık (r=59) ve sorumluluk (r=56) faktörleriyle pozitif yönde ve orta düzeyde; manevi değerlere saygı (r=49) ve iyimserlik (r=48) faktörleriyle pozitif yönde ve düşük düzeyde ilişkisi bulunmaktadır. İkinci faktör olan babaya bağlılık faktörünün aileye bağlılık (r=23), bencillik (r=42) ve kötümserlik (r=49) faktörleriyle pozitif yönde ve düşük düzeyde ilişkisi bulunmaktadır. Üçüncü faktör olan aileye bağlılık faktörünün anneye bağlılık (r=59) ve manevi değerlere saygı (r=56) faktörleriyle pozitif yönde ve orta düzeyde; babaya bağlılık (r=23), sorumluluk (r=40) ve iyimserlik (r=42) faktörleriyle

³⁵ Büyüköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, 32.

pozitif yönde ve düşük düzeyde ilişkisi bulunmaktadır. Dördüncü faktör olan manevi değerlere saygı faktörünün aileye bağlılık ($r=56$) faktörüyle pozitif yönde ve orta düzeyde; anneye bağlılık ($r=49$), sorumluluk ($r=29$) ve iyimserlik ($r=24$) faktörleriyle pozitif yönde ve düşük düzeyde ilişkisi bulunmaktadır. Beşinci faktör olan bencillik faktörünün kötümserlik ($r=53$) faktörüyle pozitif yönde ve orta düzeyde; babaya bağlılık ($r=42$) faktörüyle ise pozitif yönde ve düşük düzeyde ilişkisi bulunmaktadır. Altıncı faktör olan sorumluluk faktörünün anneye bağlılık ($r=56$) faktörüyle pozitif yönde ve orta düzeyde; aileye bağlılık ($r=40$), manevi değerlere saygı ($r=29$) ve iyimserlik ($r=34$) faktörleriyle ise pozitif yönde ve düşük düzeyde ilişkisi bulunmaktadır. Yedinci faktör olan kötümserlik faktörünün bencillik ($r=53$) faktörüyle pozitif yönde ve orta düzeyde; babaya bağlılık ($r=49$) faktörleriyle ise pozitif yönde ve düşük düzeyde ilişkisi bulunmaktadır. Sekizinci ve son faktör olan iyimserlik faktörünün anneye bağlılık ($r=48$), aileye bağlılık ($r=42$), manevi değerlere saygı ($r=24$) ve sorumluluk ($r=34$) faktörleriyle pozitif yönde ve düşük düzeyde ilişkisi bulunmaktadır. Faktörler arasında anlamlı düzeyde pozitif yönlü bir ilişkinin bulunması, bu faktörlerin beraberce bir ölçeği meydana getirme bakımından uyumlu olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada, toplumumuza özgü ailede çocuk ve ergenlerdeki manevi doyum düzeyini belirlemek amacıyla "Ailede Çocuklarda ve Ergenlerde Algılanan Manevi Doyum Ölçeği (AÇAMDÖ)" geliştirilerek, yapılan analizlerde bu ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğe sahip bir ölçek olduğu ortaya konmuştur.

Ölçek çalışmasına literatür taraması yapılarak başlanmış ve çocuk anababa ilişki ölçeği, ebeveyn-çocuk ilişkisi ölçekleri, çocuklar için aile ilişkileri ölçeği, anne-baba-çocuk iletişimi değerlendirme ölçeği vb. ölçek çalışmaları incelenmiştir. Bu aşamadan sonra araştırmacılar tarafından 57 maddeden oluşan bir soru havuzu hazırlanmış ve alanda uzman dört akademisyenin görüşlerine başvurulmuştur. Uzman görüşleri doğrultusunda 15 madde üzerinde düzeltme yapılmış olup herhangi bir soru havuzdan çıkarılmamıştır.

Taslak form ön deneme aşamasında, ailelerde çocuklardan ve ergenlerden meydana gelen 96 kişilik bir grupta uygulanmıştır. Bu

uygulamada katılımcılar tarafından anlaşılmayan ve diğer maddelerle uyumsuz herhangi bir madde olmadığı belirlenmiş ve araştırmanın uygulama aşamasına geçilmiştir.

Çalışmanın birinci uygulaması farklı demografik özelliklere sahip 605 çocuk ve ergenle yapılmıştır. Uygulamadan sağlanan verilerle yapılan Açıklayıcı Faktör Analizinde (AFA) Promax eğik döndürme yöntemi tercih edilmiştir. Faktör analizi uygulaması sonucunda, yük değeri 0,30'dan düşük olan, değeri negatif olan ve farklı faktörlerde aynı anda 0,10'dan daha az farkla değer alan 14 madde taslak formdan çıkarılmıştır. Bunun ardından çalışmanın birinci uygulamasının analizi neticesinde 43 maddenin faktörlere uyumlu şekilde dağıldığı belirlenmiş ve 8 faktörlü bir yapıya ulaşılmıştır.

Nihai aşamada ise ayrı bir örneklem grubuyla ikinci uygulama gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler ışığında yapılan faktör analizi sonuçları değerlendirilerek yük değeri 0,30'dan düşük olan, değeri negatif olan ve farklı faktörlerde aynı anda 0,10'dan daha az farkla değer alan altı madde tespit edilerek analiz dışı bırakılmıştır. Bu sebeple iki uygulamanın analizi neticesinde Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) sonuçlarına göre ölçeğin 37 maddeli ve 8 faktörlü yapısının mükemmel bir şekilde uyumlu olduğu belirlenmiştir.

Geçerlik analizi için araştırmada elde edilen verilerin faktör analizine uygunluğunun belirlenmesi amacıyla Bartlett Küresellik Testi ve KMO Örneklem Yeterlilik Testi yapılmıştır. Ulaşılan verilere uygulanan KMO testinin ardından sonucun 0,86 olduğu; Bartlett testi sonucunda X^2 değerinin ise anlamlı olduğu belirlenmiştir [$X^2=10168,34$; $p=0,00$]. Bu değerler araştırmada yararlanılan örneklem büyüklüğünün faktör analizine uygunluk açısından mükemmel düzeyde olduğunu ortaya koymaktadır.

Örneklem büyüklüğünün faktör analizine uygun olduğunun tespit edilmesinin ardından verilerin analizinde "temel bileşenler analizi" tekniği uygulanmıştır. Bu aşamada ölçeğin faktör sayısını belirlemek amacıyla yamaç grafiğine (Şekil 1) bakılmış, öz değerler ve açıklanan varyans oranları incelenmiştir. Yamaç grafiği paralel analiz ile beraber değerlendirildiğinde sekizinci faktörden sonra diğer faktörlerin paralel bir seyir içinde olduğu ve anlamlı faktör sayısının sekiz olarak tamamlandığı

görülmüştür. Yamaç grafiğine bakıldıktan sonra faktör yük değerlerini belirlemek için “Component Matrix” tablosu incelenmiş ve ölçeğin birden fazla boyutunun olduğu tespit edildiğinden eğik döndürme (promax rotation) tekniği kullanılarak rotasyon işleminin yapılmasına karar verilmiştir (Tablo 2). Faktör analizinin ardından elde edilen “Döndürülmüş Bileşen Matrisi (Rotated Component Matrix)” değerlerine göre (Tablo 3) ölçeğin sekiz faktörden oluştuğu ve geçerli bir yapıda olduğu sonucu elde edilmiştir.

Çalışmanın ikinci uygulaması ile ulaşılan verilerin analizi DFA ile incelenerek bulguların çoklu faktör yapısına uyup uymadığı kontrol edilmiştir. Şekil 2’de gösterildiği üzere DFA ile elde edilen tüm değerlerin 0,30’dan büyük olduğu, dolayısıyla ölçek dışı bırakılması gereken bir madde olmadığı belirlenmiştir. İlâveten faktörler arasındaki ilişki seviyesinin 0,36 ile 0,76 arasında olduğu ve faktörlerin orta/yüksek seviyede birbirlerini açıkladığı görülmüştür. Ölçek formunun son halinde yer alan maddelerin ayırt ediciliklerinin tespit edilmesi amacıyla ikinci uygulamaya katılan 444 katılımcının toplam puanları büyükten küçüğe sıralanmış ve %27 üst ve alt gruplar arasında bağımsız gruplar t testi yapılmıştır. Analiz sonucunda 37 maddenin her biri için alt ve üst grup madde ortalamaları incelendiğinde üst grup lehine bir durumun bulunduğu görülmektedir. Bu sonuç, ölçeğin her maddesinin ayırt edicilik özelliğinin bulunduğunu göstermektedir.

AFA ve DFA analizleri neticesinde iyi uyum sağlayan 8 faktörden ve 37 maddeden oluşan ölçek için güvenilirlik analizi uygulanmıştır. Tablo 6’da açıklandığı şekliyle Cronbach’ın Alfa güvenilirlik katsayıları ölçeğin tamamı için 0,89, anneye bağlılık faktörü için 0,89, babaya bağlılık faktörü için 0,83, aileye bağlılık faktörü için 0,76, manevi değerlere saygı faktörü için 0,91, bencillik faktörü için 0,74, sorumluluk faktörü için 0,81, kötümserlik faktörü için 0,72 ve iyimserlik faktörü için 0,78 olarak tespit edilmiş olup bu sonuçlar ölçeği bir araya getiren maddeler arasında yüksek düzeyde bir iç tutarlılığın olduğunu, yani ölçeğin aralarında güçlü ilişki bulunan maddelerden meydana geldiğini ortaya koymaktadır.

Ölçeğin sekiz faktörü arasında ilişkinin yönünü ve derecesini göstermek için yapılan korelasyon analizi değerlerinin yer aldığı Tablo 7’de açıklandığı şekliyle korelasyon değerleri, ölçekteki tüm faktörler

arasında orta/düşük seviyede ve anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.

Geliştirilen “Ailede Çocuklarda ve Ergenlerde Algılanan Manevi Doyum Ölçeği (AÇAMDÖ)” 9-18 yaş grubu için oldukça tatminkâr sonuçlar vermiştir. Ülkemizde ailede çocuklar ve ergenlerde algılanan manevi doyum ile ilgili bir ölçek bulunmadığı için ölçeğimiz bu yönüyle önemli bir çalışmadır. Manevi danışmanlık sürecinde bireyin ve grubun tanınması, danışmanlık sürecinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için son derece önemlidir. AÇAMDÖ bireysel tarama aracı olarak bu alanda ülkemizde geliştirilmiş ilk ölçektir. Bu yönüyle toplumsal ve kültürel yapıyı merkeze alarak oluşturduğumuz ölçeğin tarama türü araştırmalarda bireylere ve gruplara uygulanabilecek bir ölçek olduğu söylenebilir. Bunun yanında AÇAMDÖ, farklı değişkenler arasındaki ilişkilerin inceleneceği nitel ve nicel araştırmalar için de uygun bir ölçme aracıdır. Tüm bunların yanında çalışmamızın bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. Örneklem grubu alınarak yapılan tüm çalışmalarda olduğu gibi bu çalışma da kendi örneklem grubuyla sınırlıdır ve daha sonraki çalışmalarda gerçekleştirilen analiz sonuçlarının farklı gruplarla incelenmesi faydalı olacaktır. Çalışmamızda madde havuzu literatürde yer alan ailede çocuklarda ve ergenlerde hissedilen manevi ihtiyaçlar dikkate alınarak hazırlanmıştır. Dolayısıyla ölçeğimiz literatürde belirtilen bu manevi ihtiyaçlar ile sınırlıdır. Tüm akademik çalışmalarda olduğu gibi bu konuda da yapılacak farklı ölçek çalışmalarının alana katkı sağlayacağı muhakkaktır. Aktardığımız tüm bu sınırlılıklara rağmen AÇAMDÖ'nün AFA ve DFA bulguları tatmin edici düzeydedir. Bu yönüyle geçerlik ve güvenilirlik değerleri kabul edilebilir düzeyde olan “Ailede Çocuklarda ve Ergenlerde Algılanan Manevi Doyum Ölçeği (AÇAMDÖ)”nün yapılacak araştırmalarda ve danışmanlık sürecinde kullanılabilir bir ölçek olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Ağlıkaya Şahin, Zuhul. *Manevi Bakım ve Danışmanlık*. İstanbul: Marmara Akademi Yayınları, 2017.
- Akgün, Ege – Yeşilyaprak, Binnur. “Çocuk Anababa İlişki Ölçeği Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13/24 (Aralık 2010) 44-53.
- Arabacı, Nalan – Ömeroğlu, Esra. “Anne-Baba-Çocuk İletişimi Değerlendirme Aracı'nın (ABÇİDA) Geliştirilmesi: Geçerlik Güvenirlik Çalışması”. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 4/7 (2016), 1-21.
- Aytaç, Berna vd. “Ebeveyn-Çocuk İlişkisi Ölçeği Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması”. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 25/3 (2018), 209-221.
- Aytaç, Mustafa – Öngen, Burcu. “Doğrulamalı Faktör Analizi ile Yeni Çevresel Paradigma Ölçeğinin Yapı Geçerliliğinin İncelenmesi”. *İstatistikçiler Dergisi: İstatistik ve Aktüerya* 5/1 (2012), 14-22.
- Browne, Michael W. – Cudeck, Robert. “Alternative Ways of Assessing Model Fit”. *Testing Structural Equation Models*, ed. K. A. Bollen – J. S. Long, 136-162. Beverly Hills, CA: Sage, 1993.
- Büyüköztürk, Şener. “Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı”. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 32/32 (2002), 470-483.
- Büyüköztürk, Şener. *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 27. Basım, 2020.
- Can, Abdullah. *SPSS ile Bilimsel Araştırma Süresince Nicel Veri Analizi*. Ankara: Pegem Akademi, 4. Basım, 2016.
- Demirtaş-Zorbaz, Selen – Korkut-Owen, Fidan. “Çocuklar İçin Aile İlişkileri Ölçeği'nin Geliştirilmesi”. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 4/39 (2013), 58-67.
- Devellis, Robert F. *Ölçek Geliştirme Kuram ve Uygulamalar*. ed. Tarık Totan. Ankara: Nobel Yayınları, 2014.
- Erkuş, Adnan. *Psikolojide Ölçme ve Ölçek Geliştirme I: Temel Kavramlar ve İşlemler*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2021.
- Göcen, Gülüşan. “Qualitatively Exploring the Relationship among Gratitude, Spirituality and Life Satisfaction in Turkish-Muslim Children”. *Spiritual Psychology and Counseling* 1/2 (2016), 189-208.

- Güngör, Duygu. "Psikolojide Ölçme Araçlarının Geliştirilmesi ve Uyarlanması Kılavuzu". *Türk Psikoloji Yazıları* 19/38 (2016), 104-112.
- İmamoğlu, Seval Erden – Aydın, Betül. "Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeğinin Geliştirilmesi". *Psikoloji Çalışmaları*, 29 (2009), 39-64.
- Johnstone, R. L. *Religion in Society; A Sociology of Religion*. New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2004.
- Karagöz, Sema – Gümüş Böke, Emine. *Aile ve Dini Rehberlik Merkezlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmeti*. Ed. Sevde Düzgüner – Ali Ayten. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020, 60-68.
- Karakoç, Fatma Yeşim – Dönmez, Levent. "Ölçek Geliştirme Çalışmalarında Temel İlkeler". *Tıp Eğitimi Dünyası* 13/40 (2014), 39-49.
- Kline, Theresa J. B. *Psychological Testing A practical Approach to Design and Evaluation*. CA: SAGE Publications, 2005.
- Koçak, Duygu vd. "Faktör Sayısının Belirlenmesinde Map Testi, Paralel Analiz, K1 ve Yamaç Birikinti Grafiği Yöntemlerinin Karşılaştırılması". *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 13/1 (2016), 330-359.
- Lye, Diane N. "Adult Child-Parent Relationships". *Annual Review of Sociology* 22 (1996), 79-102.
- Morgan, Clifford T. *Psikolojiye Giriş*, çev. Sibel Karakaş – Rükzan Eski. Konya: Eğitim Kitabevi, 2009.
- Özkan, Fatih. "Ailenin Dini Tutum ve Davranışlarının Çocuğun Dini Tutum ve Davranışlarına Etkisi: Diyarbakır Örneği". *Mizanü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi* 7 (Aralık 2018), 63-109.
- Tabachnick, Barbara G. – Linda S. Fidell. *Using Multivariate Statistics*. New York: Allyn and Bacon, 2007.
- Tavşancıl, Ezel. *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2014.
- Tetik, Hayati. "Anne Baba Tutumları ve Ailede Çocuğun Dini Gelişimi". *Universal Journal of Theology* 5/2 (Aralık 2020), 135-171.
- Saygı, Didem. *Ebeveyn – Çocuk İlişkisi Ölçeği'nin Türkçe'ye Uyarlanması ve Anne-Çocuk İlişkisinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (İstanbul Örnekleme)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.

- Seçer, İsmail. *Psikolojik Test Geliştirme ve Uyarlama SPSS ve LISREL Uygulamaları*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2. Basım, 2018.
- Şendil, Gül – Korkut, Yeşim. “Evli Çiftlerdeki Çift Uyumu ve Evlilik Çatışmasının Demografik Özellikler Açısından İncelenmesi”. *Psikoloji Çalışmaları* 28 (Mart 2012), 15-34.
- Topses, Gürsen. *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2. Baskı, 2006.
- Uzun, Halil – Baran, Gülen. “Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeğinin Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Olan Babalar İçin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi* 2/3 (2015), 30-40.
- Yaşlıoğlu, M. Murat. “Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulatoryı Faktör Analizlerinin Kullanılması”. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi* 46 (2017), 74-85.
- Yavuzer, Haluk. *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994.
- Yurdugöl, Halil. “Ölçek Geliştirme Çalışmalarında Kapsam Geçerliği İçin Kapsam Geçerlik İndekslerinin Kullanılması”. *XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi* 1 (2005), 771-774.
- Yurtkoru, E. Serra vd. *Sosyal Bilimlerde SPSS’le Veri Analizi*. İstanbul: Beta Basım Yayın, 7. Basım, 2018.